

FETTAH EFENDİ’NİN DAVA ARKADAŞI KOSOVA- GİLANLI HAKİ EFENDİ SERMACAY

Selim Selimi

Dr., Priştine Üniversitesi

Giriş

Balkan coğrafyasına baktığımızda, Osmanlı Devleti’nin yüzyıllar boyunca idare, eğitim, kültür, sanat gibi farklı alanlarda muhteşem, gözle görülür eseler vermiştir. Günümüzde bu coğrafyayı Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova Karadağ ve başkaları oluşturmaktadır. Farkı edebi ve sanat türlerinde birçok bilim adamına, şairlere ve yazarlara ev sahipliği yaptığını da görebilmekteyiz. Söz konusu Abdülfettah Rauf Efendi olunca, Türk Balkan edebiyatında eski ve yeni şiir arasındaki geçiş döneminin temsilcileri arasında yer almaktadır, diyebiliriz. Kendisi geniş bilgisiyle ve Osmanlı Türkçesindeki (Osmanlıca) başarısıyla 20. yüzyılda Balkan Türk şairliği, yanı sıra din eğitimcisi, (müderisi) vatanseverliği ile Üsküp ve dışında özel bir yer edinmiştir.

Bu çalışmamızda, Üsküp Medah Medresesi’nde okuyan Kosova’nın Gilan kasabasında yaşamakta olan Haki efendi Sermacay’ı, Fetah efendi’nin yakın dostu ve dava arkadaşı olarak tanıtmaya çalışacağız. Bu iki âlim, müderis Üsküp’teki Medah Medresesi’nde talebelik yıllarında başlayan onların ortak İslam davası, onların hayatları boyunca devam ettiğini görebilmekteyiz. İcazet (mezu-niyet) sonrası yıllarında, Arnavutluk Ulusal Demokratik Örgütü’ne üye olmaları, örgüt tarafından görevlendirilerek müslüman halkı

bilinçlendirmekti. Müslüman halkı Türkiye'ye göç ettirmekten vaz geçirmelerini şu özlü sözlerinden anlayabiliyoruz: "Bu vatan bizimdir, atalarımız bu toprakları bize emanet etmiştir, burları bırakıp göç etmek bize caiz değildir (haramdır)". dediklerine şahit olunmuştur. Halkın içinde büyük itibar kazanan bu hocalar, yaptıkları anlamlı konuşmalarıyla ve hitabetiyle Haki Efendi, diğer yandan Abdülfeta Efendi de yazdığı şiirleriyle birçok aileyi göç etmekten vaz geçmelerine sebep olmuşlardır. Bu dava uğrunda her şeyi göz önüne alan bu toprakların vatanserer evlatları, Abdülfettah Efendi'yi hapisaneyeye, Haki Efendi'yi ise hapisanede şehid olmasına neden olmuştur. Fakat onlar bunun sonu ölümle souçlanacağını bile bile bu kutsal davadan asla vaz geçmemişlerdir.

Abdülfetah Rauf Efendi

Müderis ve şair Abdülfettah Rauf, 1912 yılında Üsküp'te doğdu ve halk arasında Fettah Efendi olarak biliniyor ve seviliyordu. Kuzey Makedonya'nın başehri Üsküp'te doğan müderisin asıl adı Abdülfettah Raûf'tur. Halk arasında daha çok Fettâh Efendi adıyla tanınmış, bazı makaleleriyle şahsî evrakında ise Fetah İshak veya Fetah İshakoviç imzasını kullanmıştır. Üsküplü Hacı İshak ailesine mensup, memleketin tanınmış şahsiyetlerinden biri olan babası Raûf Efendi onun iyi bir eğitim görmesi için elinden gelen gayreti gösterdi. İlk öğrenimini Üsküp'te muhtemelen Sırpça olarak yapan Abdülfettah, daha sonra burada Atâullah Kurtiş (Atâ Efendi) tarafından kurulan Meddah Medresesi'ne girdi. 1933 yılında düzenlenen ilk icâzet töreninden, sonra mezun olan genç müderislerden: Abdülfettah efendi, Hâfız Necâti, Hâfız Şâban, Hâfız Sâdullah, , Mehmed Efendi, Selim Efendi ve ikinci nesil Ataullah Efendi talebelerinde de Gilanlı Haki Efebdi Sermacay icazet alanlardandır.¹

1 Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12., İstanbul: TDV Yayınları, 2013, s.483-484.

İnandıklarından ve fikirlerinden taviz vermeye yanaşmadığından dolayı, 1945 yılında yeni kurulan Yugoslavya rejiminin gazabına uğradı. Dini liderlikle suçlanıp yargılandı. Hapse atıldı. 1953 yılına kadar hapis yattı. Bir yıl da Bosna Hersek'te bulunan Doboy'da "taş kırmaya" gönderildi. Hapiste geçirdiği yıllar sağlığını bozmuş, onu bedenen çöktürmüştü. Uzun zaman işsiz kaldı. Müezzinlik yapmasına bile izin verilmeyip mağdur edildi. Hayatının son yıllarında, Makedonya Devlet Arşivi'nde işe alındı. 1963 yılında vefat etti.

Fettah efendi iki dünya savaşı arasında başlayan şiire karşı merakı ölümüne kadar sürdürdü. Hapishanede geçirdiği yıllarda bile şiiri terk etmedi. Hapisteyken kaleme aldığı seksen bin kadar mısrayı, ele geçirilip başına başka dertler açmasın diye, dostları tarafından imha edilip yakılmıştır. Türlü şahısların elinde kalmış üç yüz bin civarında mısrası bulunduğu söylenmektedir.

Abdül Fetta Rauf dini, milli ve sosyal konulara ağırlık veren şiirlerinin büyük bir kısmını, ölümünden hemen sonra, öğrencilerinden Kemal Aruçi Vrapçište'ye götürmüştür. Kimi örnekleri Üsküp'te yayımlanmakta olan «El Hilal» dergisinde yayınlanmıştır. 2021-2023 yılları arasında şiirlerinin önemli bir kısmı İDEFE Yayınlarından yayınlanarak kamuoyuyla paylaşılmıştır.²

Balkanların bu iki vatansever müderisleri-alimleri aynı dönemde aynı davayı yürüten şahsiyetlerdir. Haki Efendi Sermacay

2 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021; Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022.; Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcat*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula Üsküp: İDEFE Yayınları, 2023.

Gilan Yöresinde 20. yüzyılın en tanınmış hocalarından sayılan iczeten sonra Gilan “Atik” Medresesi’ne müderrislik yaparak medreseye yeni bir canlılık getirmiştir. Oysa aynı davanın diğer dehası, Balkan şairi, devrin bütün zorluklarına rağmen Make-donya Türklerinin 20. yüzyılda yetiştirdiği en üretken şairlerden birisi Abdülfettah Rauf’tur.

Abdülfettah Rauf, bulunduğu görevlerde keskin zekası, etkili konuşmaları ve durumu doğru değerlendirmeleri ile herkesin dikkatini kendine çektiyordu. Abdülfetah Efendiu, dini faaliyetleri yanında, ek olarak, 1943-1947 yıllarında ulusal meselelerde de büyük katkırı bulundu. Faşist İtalya’nın teslimiyetiyle Fetah Efendiu, Mehdi Kuci’nin önerisiyle bir süreliğine Tiran’da dini konularda kıdemli danışman olarak atandı. Bir yıl boyunca birçok Arnavut aktivist ve siyasi liderle işbirliğinde bulundu. Ekim 1944’te Fetah Efendiu, Hamit Kumanovo, Sait Hoca, Emin Beun, Muhammed Şaban Paşa’dan Reşid Beun ile birlikte Üsküp’te Prizren Birliği II. Ligi komitesini kurdu.

Abdülfettah Efendi, şiirlerinde Mehmed Âkif’in, Necip fazıl Kısakürek’in ve Üsküplü Yahya Kemal’in de etkisi konu ve muhteva bakımından etgisi görülmektedir.³

“A güzel vatan, a şirin vatan” diye feryat eden Abdülfettah Rauf, eski Türk geleneğinin izinden yürüyerek savunduğu vatana karşı sevdasını ve duygularını bu dizelerle dile getirmiştir. Şiirlerinin bir bölümünde Hatifî mahlasını kullandığını gördüğümüz şairin şiirlerini, konuları bakımından dört gruba ayırabiliriz:⁴

1. Dinî konulu şiirler: İslamî düşünce ve yaşama tarzının hakim

3 Ertuğrul Karakuş, *Üsküp’ün Akif’i Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf’un Şiiri Üzerine Makaleler*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2021, s. 144

4 Süleyman Baki, “Üsküplü Şair Fettah Efendi’nin Şiirlerinde Mehmet Akif’in Vefaati”, *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 12-14 Ekim 2011.

olduğu şiirlerinin en büyük bölümü, dinî konulara adanmıştır. Allah inancı ve Hz. Muhamet Peygamberimizi övmüştür. Ayrıca mübarek gün ve gecelere ait şiirler de yazmıştır. Bu şiirlerinde görülen önemli bir özellik, getirmeye çalıştığı yorumlarında, bir bakıma yaşanan zamanını yansıtmaya çalışmıştır. Buna bir örnek vermek gerekirse, 1958 yılında yazdığı “Leyle-i Miraç” şiirinde:

*“Miracı kıyas etme bu dünyada roketle
Bir ilgisi yoktur bu ilâhî hareketle.”*

Bilindiği gibi, şairin şiiri kaleme alındığı yıllar, uzay araştırmalarının büyük bir hız kazandığı yıllardı. Abdülfettah Rauf’ un bu tür şiiri, Miraç olayını yorumlayanlara tepki olarak dizelerle ifade etmiştir.

2. Sosyal konulu şiirler: Genelde 1945 yılları sonrasında kurulan yeni rejim, Yugoslavya’da yaşayan Müslüman topluluğu rahatsız edici gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, Makedonya’da yaşayan Türkler-Müslümanlar arasında hem ulusal, hem dinî endişelerin doğmasına yol açmıştır. Olaylar yıldırım hızıyla gelişmiş, haksızlık ve baskılar birbirini izlemiştir. Sonunda bıçak kemiğe dayanmış, yüz binlerce insan göçe zorlanmıştır. Bu zulmün tanığı olan şair, bu acı tablo karşısında:

*“Sürülür öz vatanından sürünür yurttaşlar
Meskenetle aşağı doğru eğilmiş başlar, ” diyerek ifade eder.*

Balkan Savaşları’ndan sonra, Rumeli’den Türkiye’ye en büyük göç olarak tarihe geçen 1953-1956 göçünün patlak vermek üzere olduğu 1952 yılında yazılmış olan bu dizeler, Makedonya ve Kosova Türklerin, Arnavutların, Boşnakların da bu büyük trajediyi yaşayanlar hakkında yazılmış dizeleridir. Abdülfettah Rauf, sosyal konulu şiirlerinde sert bir eleştiri getirirken, bu eleştiri kuşkusuz ki komunizm rejimin zalimlerini hedef almaktadır.

3. Millî-tarihî-felsefî konulu şiirler: Osmanlı millî anlayışı ve tarihî sınırlarının dışına çıkmayan bu şiirler, aslında ömrünün sonuna kadar katıksız bir “evlâd-ı fatihan” olarak yaşayan Abdülfettah Rauf’ un “övünç-hüzün-özlem” şiirleridir. Millî değerlerini, tarihî mirasını şiirleştirirken dile getirmeğe çalışmıştır. Ele aldığı konulara akılcı yaklaşımı bir şiirinde:

*“Toprağında nice bin veli var yatan
Armağan eylemiş hür atan, mert atan
Nerde var böyle şen, böyle kutsal vatan” derken de, hüzne
kapılıp
“Hani bunca kutlu hayallerin
Sesi sustu İbnî Kemallerin
Sebebi nedir ya bu hallerin?”
“Rüzgârdan kanat takmalı sert atın
Bir şeref katmalı ömre her saatin
Zulme karşı savaş eski ırk san’atın” diye haykırırken de,
“Nerde o devlet-ü şanları*

At ile dağ deniz aşanları?” diye özlemini dile getirirken de ölçüyü kaçırmamış, kinden, nefretten hep uzak durmuştur.

Abdülfettah Rauf’un ve Haki Sermacay halkına ulaşabilmeleri için, rejimin sinsî baskılarına rağmen hiçbir zaman inançlarından kopmayan halkını aydınlatmaya devam etmişlerdir.⁵

Bilindiği gibi, şiirlerinin büyük bir bölümü, ölümünden hemen sonra, öğrencilerinden Kemal Aruçi tarafından Gostivar’a bağlı Vrapçişte (Raptiştah) köyüne götürülmüştür. İstanbul’da bulunan oğlu rahmetli Muhammet Aruçi’nin elinde bulunmaktaydı. Şiirlerinin diğer önemli bir bölümü, Zagreb Hukuk

5 Ertuğrul Karakuş, “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağdışı: Abdülfettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya-1“, *Hikmet* 23, Mayıs 2014

Fakültesi’nden mezun olduktan sonra İstanbul’a yerleşen rahmetli Bekir Saddak’ta bulunmaktaydı.⁶ 2021-2023 yılları arasında şiirlerinin önemli bir kısmı İDEFE Yayınlarından yayınlanarak kamuoyuyla paylaşılmıştır.⁷

Abdül Fettah Rauf bir aydın, âlim ve şair olarak, hem Makedonya’da inançları doğrultusunda büyük bedel ödeyerek verdiği mücadeleyle, şiir yaratıcılığıyla anılmayı, anımsanmayı, yaşatılmayı hak edenlerden bir olabışmıştır. Bunca yıl sonra anımsanmasının, anılmasının, yaşatılmasının en anlamlı yolu da, şiirlerinin bir bölümünün kitap hâline getirilmesidir.

Fettah Efendi, şairliği yanı sıra, 1934-1938 yılları arasında Meddah Medresesi’nde kelâm ve akaid müderrisliği görevinde bulunduğ gibi Üsküp’teki çeşitli camilerde de fahrî vâizlik yaptı. Ramazan aylarında, hocası Atâ Efendi’nin doğum yeri olan Üsküp’ün Studenîçan köyünde vaaz ve irşad hizmetinde bulundu. 1938’de hocasının Ulemâ Meclisi üyeliğine tayin edilmesi üzerine Meddah Medresesi’nin Ata Efendi’nin görevlerini üstlenir; medrese kapatılıncaya kadar bu görevini sürdürdü ve burada birçok talebe yetiştirdi.⁸ talebelerinden Kemal Aruçı ve Bekir Sadak... vb.

6 Muhammed Aruçı, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12,. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

7 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2021; Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nura*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları, 2022; Abdül Fettah Rauf, *Garami Parçalar*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınları 2022; Abdül Fettah Rauf, *Ey Yurdum*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınlar, 2023, Abdül Fettah Rauf, *Nât ve Münâcat*, Hz. Emre Aracı, Emrah Gökçe&Sevba Abdula, Üsküp: İDEFE Yayınlar, 2022.

8 Muhammed Aruçı, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12,. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

1946'da Yugoslavya'ya komünist iktidarı hâkim olunca şer'î mahkemeler, çeşitli dinî müesseseler ve medreselerle birlikte Meddah Medrese'si de kapatıldı. Fettah Efendi ve arkadaşları tutuklanırlar.⁹

İki dünya savaşı arasında Makedonya'da zar zor yetişebilen, sayıları çok az olan aydın ve ulemanın önde gelenlerindendir. Kısa fakat onurlu yaşamı boyunca, inanç ve fikirlerinden taviz vermeye kesinlikle yanaşmamıştır. Öyle ki 1946 sonrası Yugoslavya rejiminin gazabına uğrayan Makedonyalı Türk aydınlarından biri olmuştur.¹⁰ Rejim açısından “tehlikeli” görülen kimselerden kurtulmak için en olmadık suçların icat ve isnat edildiği bu dönemde, “rejim aleyhtarlığı” yaptığı gerekçesiyle tutuklanıp yargılanmıştır. Yedi yıl ağır hapis ve “cebri iş”, üç yıl siyaset yasağı cezasına çarptırılmıştır.¹¹

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçe karşı çıkan Fettah Efendi, bu göçün dini açıdan caiz olmadığını söyleyerek ve bu görüşünü şiirleriyle de ifade etmekteydi.

Kosova ve Makedonya'dan Türkiye'ye Müslüman göçleri 1950-1960 yılları arasında artar. Vatanını bu kadar çok seven bir şair olan Abdülfettah Rauf'un özellikle de bu yıllar arasında yazdığı şiirlerinde sürekli olarak “göç”ün aleyhinde ifadelere rastlanır:

9 Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.12,. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

10 Abdülfettah Rauf'un şiirlerine dair değerlendirmeler, Dr. Muhammed Aruçi'nin arşivinden alınan ve araştırmacının kendisinin Lâtin harflerine çevirdiği 220 adet şiir ve El-Hilal gazetesinde yayımlanan şiirler üzerinden yapılacaktır.

11 *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* 7, Suat Engüllü, “Makedonya Türk Edebiyatı”, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 141-142.

*“Beni bir zulm-i müselleh koğuyor yurdumdan
 Buna karşı komağa güç bana yok yandım ben
 Bakarım ufkuna kan rengine girmiş güneş
 Sanki bir memleketin göklere çıkmış ateşi
 Varsa da sanki verem çehresi bağlar mehtap
 Hep yıkılmış ne mezar kaldı ne minber, ne mihrab
 Sürülür öz vatanından sürünür yurttaşlar
 Meskenetle aşağı doğru eğilmiş başlar
 Sanki gözyaşları halinde dökülmüş ciğeri
 Kanlı yaşlarla selamlar gidiyorken bu yeri
 Neye gitsin ana yurdu ata yurduydı bu yer
 Gitmiyorlar onu tard etmededir mücrimler
 Kim ya Rab kalacak bunca büyük şanlı yatan
 Kime ismarlayayım ben seni ey yaslı vatan!” (Yine Vatan İçin-
 27 Mart 1959)*

Oysa göçle ilgili Haki Sermacay'ın özdeyişinden: “Köklerinin (dedelerinin) olduğu yerde kal, orda daha ağır basarsın.” dediği söylenmiştir.

*“Yüce Hak inayetisin bize
 A güzel vatan, a şirin vatan
 Atalar emanetisin bize
 A güzel vatan, a şirin vatan” dizeleriyle dile getirmiştir.¹²*

Abdülfettah Rauf ve Haki Sermacay'nın, “vatan sevgisi ve vatan kaygısı” ile ilgili genel olarak şu değerlendirmeler yapılabilir: Haki Sermacay “vatan” kavramından genel olarak cami kürsülerinde, oda buluşmalarında yüksek sesle haykırmış, halkı bilgilendirmiştir, onda şiir yazma yeteneği yoktur, fakat hitabet

12 Suat Engüllü, “Anamadıklarımızdan: Abdül Fettah Rauf Efendi”, a.e., VIII/65-66, 1994, s. 7. “Üsküp'te Abdülfettah Rauf da Yaşadı”, *Yedi İklim*, IX/64, İstanbul 1995, s. 21-25.

sanatı güçlüdür. Ancak Abdülfettah Rauf sohbetleri yanı sıra şiir sanatı yeteneği de mevcuttur. Genel olarak vatan kavramının yanında kendisi için çok önemli anlamlar ifade eden “Üsküp, Vardar nehri, Meddah Medresesi, Islahhane Parkı” gibi belirli özel alanları şiirlerinde ele alır. Vatana dair kaygılar Haki Sermacay’da daha çok “gelecek kaygısı” kendisini üzerken, Abdülfettah Rauf’ta bu duygular “hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem” olarak tezahür eder. Her iki müderisin kaygıları kendi bulundukları ülkelerin sınırlarını da aşar. Abdülfettah Rauf; Balkanlar dışındaki İslâm coğrafyasının dertleriyle de hemhâl olur. Zira oraları, İslâm coğrafyası oldukları için, başlarına gelen müsibetler karşısında, şair kendi vatanıymış gibi kaygı duyar.

Abdülfettah Rauf’un vatan temalı şiirlerinde de, zaman zaman düşülen yoğun çaresizlik duygusunun etkisiyle, vatan konulu şiirlerde en çok rastlanan bir başka unsur da “dua”dır. A. Rauf, özellikle de “vatan sevgisi-endişesi” gibi hassas olduğu konularda sıkça duaya başvurur.¹³

Gerek Haki Efendi’nin sohbetlerinde gerekse Abdülfettah Efendi’nin şiirlerindeki “vatan sevgisi ve kaygısı”nı içeren şiirleri, bu şiirlerin yazıldıkları dönemle bağlantılı olduğu ele almak gerekir.

Öncelikle Balkan Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları bu yıllara damgasını vurur. Her iki müderisin yaşadığı dönem Yugoslavya sınırları içerisinde yer alan Makedonya ve Kosova, bu savaşlardan en çok etkilenen bölgelerden birisidir.¹⁴

13 Ertuğrul Karakuş, “Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade ve Abdülfettah Rauf’un “Vatan” Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Temmuz, 2018, s.111-166.

14 Ertuğrul Karakuş, “Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade ve Abdülfettah Rauf’un “Vatan” Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Temmuz, 2018, s.111-166.

Haki Sermacay

Haki Sermacay, 14 Ekim 1914 yılında Hogošta'da (Gilan Yöresine bağlı bir köy) doğdu.

İlim alma isteği, onu Üsküp Meddah Medresesi'ne 1927/28 yılında kaydolmasına sebep olmuştur. Bu medresede üç nesil 56 talebe icazet almıştır. İcazer alan talebelerin çoğu, daha sonra yaşadıkları çevrelerde etkili kişiler olmuştur.¹⁵

“Meddah” Medrese’si, âlim, vatansever, müdürü Ataullah Kurtişi Efendi tarafından 1926 yılında faaliyetlerine başlar. “Meddah” Medrese’si bu dönemde en tanınmış medreselerden biri olur.¹⁶ “Meddah” Medresesi’nin müdürü Müderis (Profesör) Ataullah Kurtişi, İstanbul’da okumuş, evrensel ve çağdaş bilgilerle donatılmış, ancak uzmanlık alanı dini bilimler hocasıdır. Bu medreseden mezun olanlar, din bilgisi ve vatan sevgisiyle son derece donanımlı kadroların yetiştirmesi tesadüf değildir.

Bu medrese mezunlarından biri olan Müderis Haki Efendi, ileri görüşlü, entelektüel, dindar, kendini bu millete adanmış bir şahsiyettir. Ayrıca kendileri 19. Yüzyılın ve sonrası birçok Arnavut aydınıyla kıyaslanabilecek düzeyde bir karaktere sahip olduğu söylenebilir.

Arnavut Rönesansın temsilcilerinden sayılan: Hasan Tahsini, Ymer Prizren, Hasan Priştina ve Molla İdrizi gibi o da, bu sıralamanın halkalarından birini oluşturmaktadır.

Babası Taip Sali Doşi (Sermacay), oğlu Haki’yi Üsküp’ün Meddah Medresesi’ne kaydetmesini çok ister. Böylece Haki Sermacay

15 Aliriza Selmani-Avni Aliu, *Muderris Haki Efendiu (1914-1948) Lidhja e historianve te Kosoves*, “Ali Hadri” Prishtina, 2005, s. 47-48.

16 Suat Engüllü, “Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, C. 7, s.139.

ilkokulunu Sırpça yüksek başarıyla tamamladıktan sonra 1927/28 yılında Meddah Medresesi'ne kaydını yaptırır. On yıl eğitim aldığı Meddah Medresesi'nden mezun olarak icazetnameye sahip olur. Bu medresenin bir özelliği, değişik bölgelerden başarılı öğrencileri okutmaktır. O dönemde üç nesil okuyan talebelerden toplam 56 öğrenci icazetini almıştır.¹⁷

Meddah Medrese kayıtlarına dayanarak ilk nesil öğrencilerin isimleri şunlardır: Fetah Efendi, Mehmet Efendi Raqipi, Hafız Nexhatia Efendi, Hafız Sadullah Efendi, Şaban Efendi ve Selim Efendi, vb. İkinci nesil talebeleri ise: Ferat Efendi, Hafız Mustafa Efendi, Hasan Efendi, Haki (Taip) Salihu-Sermaxhay, Hafız Hasan Efendia, Hafız Abdurrahim Efendi, İdris Efendi, Osman Efendi, Hafız Kadri Efendi, Hafız Hamdi Efendi ve Hüseyin Efendi vb. bulunmaktadır.

Üçüncü nesil ise şunlardır: Cemiyil Efendi Nekuştak-Kumanovo, Kemal Efendi-Cegran-Kumanovo, Ramazan Efendi, Sali Efendi, Hafız Sami Efendi ve İstanbul'da vefat eden Hafız Bekir Sadak Efendi, vb.¹⁸

Dolayısıyla, tarih boyunca imamlar, sadece dini düşünceleri anlatmalka kalmayıp aynı zamanda bağımsızlık, ulusal kurtuluş hareketinde de çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. Üsküp'te Meddah Medresesi'nde eğitim görmüş, donanımlı bilgisiyle, Müderis Haki Efendi de olması gereken yerde, yerini almıştır.

“Köklerinin olduğu yerde kal, orası daha ağırdır.” Diyen Haki Sermacay, Arnavutların Türkiye'ye göçünü önleme konusunda özel bir taahhüdü vardı.¹⁹ Türkiye'ye giderek bu topraklar boşatılmamalıdır. Düşmanın tam isediği buydu zaten, diyordu.

17 Aliriza Selmani-Avni Aliu, *Myderriz Haki Efendiut (1914-1948)*, Prishtine, 2005, s, 47.

18 Selmani-Aliu, **a.g.e.**, s, 48.

19 Selmani-Aliu, **a.g.e.**, s.89.

Gilan Atik Medresesi XIX yüzyılın ikinci yarısından sonra açılır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Haki Semacay 1940 -1944 yılları arasında Müderris Abdürrahim Efendi'den (Laştıcalı) Gilan Atik Medresesi'nde müderris ve yönetici olarak göreve başlar.

Yeni müderrisin işbaşına gelmesiyle, Atik Medresesi'nde şu dersler öğretiliyordu: Arap dilinin izhar-sözdizimi, Arap dilinin grameri Kafi disiplini (Morfoloji). Bu iki ders Müderris Haki Efendi Sermacay tarafından öğretilirdi.²⁰

- Hafız Sahit Ramyani Kuran ve Tecvid dersleri verirdi.
- Tarih (İslam Tarihi), Mulla Şaip Hasani ve bazen Haki Efendi Sermacay tarafından öğretilirdi.
- Ahlak, Gargalica'dan Mulla Şaip tarafından öğretilirdi;
- Arnavutça, Malo Beci tarafından öğretilirdi (Haki efendinin girişimiyle medrese tarihinde ders olarak Arnavut dili okutulmaya başlatılıyor.);
- Tarih, Malo Beci;
- Türkçe, Haki Ef.Sermacay tarafından öğretilirdi.

Öte yandan, Haki Efendi'yi 28 Haziran 1944'teki Sırbistan Kosova sınırı boyunca Velegllava Muharebesi'nde, Sırp kuvvetleri Gilan ve çevresine girene kadar 16 Kasım 1944 yılında günlerce sınır müdafaasında bulunduğu görülmektedir.²¹

Ayrıca, Müderris Haki Efendi, Gilan Bölge Komitesi başkanı ve NDSH'nin (Arnavutluk Ulusal Demokratik Örgütü) Üsküp Merkez Komitesi üyesi olduğu belirtmek önemlidir. Üsküp ve Gilan'daki siyasi gelişmeleri yakından takip ediyordu.

²⁰ Selmani-Aliu, **a.g.e.**, s.90.

²¹ Izmi Zeka, “Shenjtëria e idealit kombëtar dhe fetar në figurën e Myderriz Haki Efendiut”, <https://www.epokaere.com/shenjtëria-e-idealit-kombetar-dhe-fetar-ne-figuren-e-myderriz-haki-efendiut/>, çevrimiçi:12.05.2023.

Haki Efendi, savaş sırasında ve sonrasında da, Arnavutları bir olmaya, düşmanın oyununa düşmemeyi tüm entelektüel gücüyle çözüm üretmeye çalışan biriydi. Fakat Haki Efendi aktif olarak bulunduğu bu faaliyetlerden dolayı, 1946 yılında, Müderris Haki Efendi'yi ve dava arkadaşlarına karşı tutuklamalar başlatılır. Haki Efendi'yi, Abdülfetah Efendi'yi ve diğer arkadaşlarını Üsküp hapisanesine atarlar. Haki Efendi, burada 52 gün Üsküp kalesinde bir hücrede kalır. Hapishanede ona uygulanan ağır işkencelerden dolayı, onu tanımaz hale getirirler.

Üsküp hapishanelerinde kendisine ve NDSH'den (Arnavutluk Ulusal Demokratik Örgütü) arkadaşlarına uygulanan işkenceler son derece ağırdı. Üsküp hapisanesinden üç ay sonra Ferizovik cezaevine gönderilir. Bu hapishanede örgütün birçok arkadaşıyla görüşme fırsatı bulmuştur.²² Ancak, Haki Efendi davası 26 Mart 1947'de Gilan'daki Bölge Mahkemesi binasında başladı ve karar 27 Mart 1947'de açıklanır. Bu kararla Haki Efendi Sermacay 20 yıl hapis cezasına çarptırılır.

Haki Efendi Sermacay cezasını Srem Mitrovica'da bir hapishane hastanesinde tek başına çekmeğe başlar. Fakat hapishanede gördüğü büyük işkenceye bünyesi daha fazla dayanamayarak, 27 Ocak 1948'de cezaevi müdürlüğü Haki Sermacay'ın ölüm haberini verir. Üzülerek belirtmemiz gerekir ki cansız bedeni-cenazesi ailesine teslim edilmeden oralarda defnedilir. Müderris Haki Efendi henüz 34 yaşlarında, genç yaşta ayrılır, şehitler makamına ulaşmıştır.

22 Izmi Zeka, "Shenjtëria e idealit kombëtar dhe fetar në figurën e Myderriz Haki Efendiut", <https://www.epokaere.com/shenjtëria-e-idealit-kombetar-dhe-fetar-ne-figuren-e-myderriz-haki-efendiut/>, çevrimiçi:12.05.2023.

Sonuç

İki dava dostu olan Üsküplü Abülfettah £ ve Gilanlı Haki Efendi, Meddah Medresesi’nden başlayan dostluğu hayatların sonuna kadar devam eder. Abdülfettah Rauf ve Haki Sermacay’nın “vatan” konulu sohbetlerinden ve şiirleri incelendiğinde şu neticeler çıkartılabilir: Haki Sermacay’da vatana dair kaygılar, geleceğe karşı duyduğu kaygıları ifade ederken, rejimin değişmesine rağmen, onda ata torpraklarına karşı bağlılığı ve sevgi ateşi hiç dinmemiştir. Ancak Abdülfettah Rauf’ta bu duygular “hâlden şikâyet ve vatanın şanlı geçmişine özlem” , genel olarak vatan kavramının yanında kendisi için çok önemli anlamlar ifade eden “Üsküp, Vardar nehri, Meddah Medresesi, Islahhane Parkı” gibi özel alanları ele alır. Yeni kurulmuş Yugoslavya Devleti, milli örgüt mensuplarını haksız yere yargıyarak hapis hanelere atması, katletmesi gibi durumdan üzüntü duyduklarını dile getirmişlerdir. Kendileri de hayatlarıyla bu bedeli ödemişlerdir. Her iki şairin de kaygıları kendi bulundukları ülkelerin sınırlarını aşarak, Balkanlar dışındaki İslâm coğrafyasının dertleriyle de hemhâl olurlardı.

Müderisler aynı zamanda halka umudun yolunu da göstermişlerdir. Onlara göre bu yol azim, inanç, çalışma ve gayret yoludur. Onlar zaman zaman tek çare olarak Allah’ı yalvarmakta bulmuşlardır. Din ağırlıklı eğitim aldıklarından dolayı, doğal bir durum olarak vatan temalı şiirlerinin çoğunda “vatanın hâline dair dua” önemli bir yer tutmuştur.

Fettah Efendi hece ve aruz vezniyle şiirler yazmıştır. Eldeki şiirlerinden onun Osmanlı Türkçesi yanında Farsça ve Arapça’ya da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Haki Efendi de Arapça, Farsça, Türkçe, Sırp-hırvatça gibi dillere hakimdir. Vaazların ve şiirlerinin muhtevasını daha çok dinî, vatanî ve içtimaî-sosyal konular oluşturmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında

Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçlere karşı çıkmışlar, bu göçlerin dinî açıdan câiz olmadığını söylemişler ve bu görüşünü sonuna kadar savunmuşlardır. Fettah Efendi'yi Balkanlar'da Osmanlı Türkçesi ile yazan ve aruz veznini kullanan son nesil şairlerinden biri olarak, kabul etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aruçi, Muhammed. "Fettah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 12, s. 483-484, "Üsküp'te Meddah Medresesi", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri* (Sofya 21-23 Nisan 2000), IRCICA Yay. İstanbul 2002, ss. 181-198.
- Baki, Süleyman. "Üsküplü Şairlerin Dilinden Balkanlar'da Hazreti Peygamber Sevgisi", *Yedi İklim, Peygamberimiz Özel Sayısı*, Mayıs 2006, Cilt XIX, s.102-103.
- Baki, Süleyman. "Üsküplü Şair Fettah Efendi'nin Şiirlerinde Mehmet Âkif'in Vefaati", *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu* 12-14 Ekim 2011, *Bildiriler Kitabı* (Edit.: Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul ORAL), İstanbul Sabahattin Zaim Üniv. Yay. İstanbul 2011, ss. 319- 327.
- Engüllü, Suat. "Makedonya, Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, C. 7, ss. 139-142.
- Karakuş, Ertuğrul. "Türkçenin Oğuz Sahasının İki Vatan Şairi: Bahtiyar Vahapzade Ve Abdülfettah Rauf'un "Vatan" Temalı Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, Temmuz, 2018, s.111-166.
- Kaya, Fahri. "Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf Efendi", *Makedonya Türklerinden İz Brakanlar*, Divan Yayıncılık, Üsküp, Haziran 2008, s.123-147.
- Sadak, Bekir. "Rumelide Bir Şair: Fettah Efendi/1 (1911-1963)", *İslâmî Edebiyat*, I/4, İstanbul 1989.
- Selmani Aliriza&Avni Aliu. *Myderriz Haki Efendiut (1914-1948)*, Lidhja e historianve te Kosoves "Ali Hadri" Prishtine, 2005.